

LUBUSKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
ul. Kopernika 1 65-063 Zielona Góra
tel. (68) 324 73 90, 324 74 11, fax (68) 325 37 45
e-mail sekretariat.zgora@lwzkz.pl www.lwzkz.pl

ZN.5142.92.2021[mZar]

Zielona Góra,

11 -02- 2022

- 1) J. Wngsta
2) M. Polanski
14.02.2022

Gmina Żary o statusie miejskim
Rynek 1-5,
68-200 Żary

ZALECENIA KONSERWATORSKIE DO KONKURSU ARCHITEKTONICZNEGO

w celu określenia priorytetów i kierunków działań zmierzających do przywrócenia wartości kulturowych, historycznych i krajobrazowych zamku w Żarach

w odpowiedzi na wniosek złożony przez Gminę Żary o statusie miejskim z dn. 8.12.2021r. w sprawie wydania zaleceń konserwatorskich, w oparciu o art. 27 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r., do konkursu architektonicznego na opracowanie koncepcji architektonicznej zagospodarowania zamku w Żarach, uprzejmie informuję, że jest on wpisany do rejestru zabytków pod nr 143 decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dn. 10.03.1960 r., w związku z tym wszelkie działania przy zabytku powinny być poprzedzone kompleksowym rozpoznaniem i prowadzone ze szczególnym poszanowaniem jego historycznej substancji, z ukierunkowaniem na przywróceniu wartości kulturowych, historycznych i krajobrazowych zabytku. Oznacza to w pierwszej kolejności wykonanie badań w zakresie niezbędnym dla opracowania programu prac konserwatorskich i robót budowlanych, których wyniki wraz z analizą z zakresu historii sztuki i badań architektonicznych, a także ekspertyz technicznych winny stanowić podstawę do rozwiązań przyjętych w programach i projektach.

Wprowadzenie nowych funkcji i rozwiązań technologicznych należy planować po szczegółowym rozpoznaniu zabytku i ocenie ich wpływu na jego substancję, tak aby nie naruszały one jego wartości.

Przypominam, że działania wymagające ingerencji w strukturę ziemi na terenie dz. nr 322/1, obręb 2 m. Żary należy poprzedzić badaniami archeologicznymi. Rodzaj i zakres prac archeologicznych w myśl art. 31 ust. 2 określa wojewódzki konserwator zabytków.

W załączeniu przesyłam „Zalecenia konserwatorskie dla planowanego remontu dawnego zamku Dewinów-Bibersteinów w Żarach” opracowane przez Pana K. Błaszczyka w celu ich wykorzystania.

Otrzymuje:

1. adresat
2. aa. (14801)

LUBUSKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW
dr Barbara Bieliniś-Kopec

Zalecenia konserwatorskie

dla planowanego remontu dawnego zamk Dewinów – Bibersteinów w Żarach

Badania wyprzedzające i ekspertyzy.

1. Przed przystąpieniem do opracowywania, zarówno doraźnych, jak i kompleksowych projektów remontowych, rewaloryzacyjnych, adaptacyjnych oraz prac konserwatorsko-restauratorskich przy obiekcie należy przeprowadzić szereg specjalistycznych badań i ekspertyz, dzięki którym możliwe będzie przyjęcie właściwych kierunków postępowania, zarówno w fazach projektowych, jak i wykonawczych. **Przyjęte rozwiązania powinny w pełni uwypuklać i szanować walory historyczne, architektoniczne i kulturowe obiektu.**
2. Należy przeprowadzić szczegółowe kwerendy archiwalne, a zwłaszcza rozpoznać niebadany dotychczas zespół dokumentów, przechowywanych w Brandenburgisches Landeshauptarchiv w Poczdamie, pochodzących z lat 1929 - 1938, które wytworzone zostały na potrzeby szeroko zakrojonych prac remontowych zamku. W trakcie trwania rzeczonych prac remontowo-adaptacyjnych, zespół historyków, architektów i konserwatorów, pod przewodnictwem profesora Thole, dokonał szeregu odkryć i ustaleń, odnośnie historii oraz przekształceń architektonicznych żarskiego kompleksu zamkowo-pałacowego, których wkład w jego rewaloryzację i restaurację, zdają się być nieocenione.
3. Korzystając z sprzyjających warunków oraz możliwości technicznych, jakie aktualnie zaistniały, choćby na skutek częściowej destrukcji oraz nienajlepszego stanu zachowania obiektu, należy podjąć próbę szeroko zakrojonych badań architektonicznych. **Właściwe rozpoznanie architektoniczno-konstrukcyjne połączone z wartościowaniem jego poszczególnych składowych, pozwoli na wskazanie właściwych rozwiązań i kierunków postępowania w trakcie obecnie planowanych prac projektowych oraz wykonawczych.**
4. Przed przystąpieniem do sporządzania projektów oraz koncepcji zagospodarowania obiektu, konieczne jest także **kompleksowe rozpoznanie konserwatorskie**. Należy przeprowadzić badania stratygraficzne nawarstwień malarskich i tynkarskich, zarówno w obrębie elewacji, jak też ścian, stropów oraz sklepień we wnętrzach zamkowych pomieszczeń. Badania prowadzić należy także w miejscach obecnie

trudniej dostępnych, jak zasypiska pach sklepiennych i wypełniska stropów oraz podłóg; ościeża wtórnie zamurowanych otworów okiennych i drzwiowych, poddasza. Dodatkowo należy stworzyć opracowania oparte na określeniu miejsc najsilniej narażonych na zniszczenia, zawierające wskazanie partii polichromii oraz dekoracji sztukatorskich oraz innych elementów, takich jak detal architektoniczny (także kamienny), które należy natychmiastowo zinwentaryzować w postaci fotograficznej, rysunkowej i opisowej, a także jak najprędzej zabezpieczyć przed dalszą destrukcją, aby mogły doczekać podjęcia właściwych kompleksowych prac konserwatorsko-restauratorskich.

5. **Należy przeprowadzić interdyscyplinarne badania i ekspertyzy dotyczące konstrukcji oraz stanu zachowania poszczególnych partii i elementów składowych zamku, ze szczególnym uwzględnieniem uszkodzeń i problemów konstrukcyjnych zagrażających statyce, a także stabilności budowli.** W skład zespołów oprócz konstruktorów i rzeczoznawców budowlanych, powinni wejść historycy architektury i konserwatorzy, a także archeolodzy. Lokalizacja wszelkich odkrywek koniecznych do przeprowadzenia właściwej oceny stanu technicznego budynku, winny zostać uzgodnione przez członków zespołu, tak by wskazane miejsca zostały zawczasu należycie przebadane i zabezpieczone, a jednocześnie możliwym było dobranie najmniej inwazyjnych metod badawczych.
6. **Wszelkie prace ziemne planowane w obrębie kompleksu zamkowego muszą zostać poprzedzone wyprzedzającymi badaniami archeologicznymi.** W strefach przyfundamentowych, wykopy archeologiczne należy właściwie rozplanować i prowadzić niewielkimi odcinkami, tak aby nie osłabić struktury nośnej ścian. Każdy odkryty w trakcie badań archeologicznych relikw architektury należy szczegółowo zinwentaryzować w postaci rysunkowej, fotogrametrycznej i opisowej oraz skonsultować z historykiem architektury i konserwatorem. Po właściwej interpretacji i rozpoznaniu, należy dowieść go geodezyjnie do istniejącej zabudowy. Po zabezpieczeniu relikw, można rozważyć ich ekspozycję bądź je zasypać, pamiętając jednak o zakazie stosowania zagęszczania wibracyjnego. Dodatkowo należy pamiętać, iż badania archeologiczne oprócz właściwych wykopów, należy prowadzić także przy wszelkiego rodzaju ingerencjach w zasypiska stropów, sklepień i podłóg w pomieszczeniach wszystkich kondygnacji zamku.

Dachy i więźba.

7. W przypadku struktury i formy dachów poszczególnych członów kompleksu zamkowego należy zachować ich historyczną postać. Wszelkie projektowane okna dachowe, wyłazy, kominy (wentylacyjne i spalinowe), płotki śniegowe, ławy kominiarskie, a także ewentualne wystawki i lukarny, muszą zostać wykonane w sposób jak najmniej inwazyjny dla substancji zabytkowej oraz przybrać formę jak najbardziej korespondującą z zabytkowym charakterem budowli.
8. Dopuszczalne jest wprowadzenie przeszkolonego zadaszania wewnętrznego dziedzińca zamku. Konstrukcja musi być jak najmniej rzucająca się w oczy, a więc jej struktura nośna powinna powstać z wytrzymałych, lekkich i jak najcieńszych profili metalowych wypełnionych np. szkleniem. Należy także rozważyć zastosowanie szyb grzejnych, zapobiegających w okresie zimowym zaleganiu śniegu. Samo zadaszanie dziedzińca w połączeniu ze sprawną wentylacją powinno mieć pozytywny wpływ na utrzymanie właściwych warunków termicznych i wilgotnościowych całości założenia zamkowego.
9. Pokrycie dachów, zarówno w kwestiach materiałowych, jaki i sposobu ułożenia dachówki powinno nawiązywać do prymarnych rozwiązań. Dobór właściwej formy ceramicznych dachówek należy ustalić na podstawie odnalezionych w trakcie prac porządkowych oraz badań archeologicznych egzemplarzy, po konsultacjach z historykiem architektury i konserwatorem. Do pokrycia dachów należy użyć dachówki ryflowanej o niejednorodnej kolorystyce. **W miarę możliwości można zastosować zabytkową dachówkę rozbiórkową. W przypadku tej ostatniej, ewentualną nadmierną porowatość będącą skutkiem erozji, można zneutralizować poprzez zastosowanie impregnacji hydrofobizantem.**
10. Łączenie połaci dachów należy przeprowadzić drewnem sezonowanym i wolnym od ksylofagów, zabezpieczonym strukturalnie przy użyciu bezbarwnych środków impregnujących.
11. W przypadku, jeżeli poddasza nie będą pełnił funkcji użytkowych, należy rezygnować ze stosowania membran dachowych. Membrany są rozwiązaniem niehistorycznym, dodatkowo zaś rzadko spełniają wymogi niepalności w odniesieniu do zaleceń przepisów przeciwpożarowych. Uszkodzenia ciągłości membran na skutek działań

mechanicznych (rozdarcia) oraz w wyniku działalności zwierząt, doprowadzają często do sytuacji, w której pojawienie się nieszczelności w pokryciu dachu, powodując przedostawanie się wody do wnętrza, nie tylko w miejscu uszkodzenia, ale także w innych miejscach, gdyż woda spływa także po powierzchni membrany.

12. Po uprzedniej inwentaryzacji oraz oznaczeniu skali i charakteru zniszczeń więźby dachowej (mapa zniszczeń), a także rozpoznaniu jej formy i wartości historycznej, należy, w porozumieniu z konstruktorem, konserwatorem oraz historykiem architektury, opracować program naprawy lub częściowej wymiany poszczególnych elementów wiązarów i konstrukcji usztywniającej. Należy pamiętać o zasadzie jak najmniejszej ingerencji w substancję zabytkową. Rozwiązaniem właściwym byłoby wprowadzenie, w przypadku uzupełnień i napraw historycznego drewna, rozbiórkowego, wolnego od ksylofagów i nieporażonego biologicznie. Wszelkie łączenia powinny zostać wykonane tradycyjnymi metodami ciesielskimi z zastosowaniem zamków oraz kołkowania. W przypadku zastosowania nowego drewna jego powierzchnia powinna zostać ręcznie ociosana, tak by nadać jej wygląd zbliżony do historycznych elementów więźby. Wszelkie impregnacje (wzmacniająca, biobójcza, przeciwpożarowa) powinny zostać wykonane atestowanymi, bezbarwnymi środkami przeznaczonymi do drewna zabytkowego.
13. Wszelkie miejsca łączenia się poszczególnych połaci dachów (np. kosze) powinny zostać wyprowadzone zgodnie z historycznymi rozwiązaniami (to jest poprzez płynne wyprowadzenie pokrycia ceramicznego). Natomiast opierzenia blacharskie należy wykonać z blachy miedzianej patynowanej lub blachy ołowianej. W ostateczności dopuszcza się zastosowanie patynowanej blachy tytanowo-cynkowej.

Elewacje.

14. Prace projektowe przy elewacjach należy poprzedzić konserwatorskimi badaniami stratygraficznymi. Wyniki badań konserwatorskich, uzupełnionych o badania kwerendalne, dadzą odpowiedź, co do właściwego ukierunkowania koncepcyjnego ostatecznej aranżacji kolorystycznej, fakturalnej i formalnej elewacji. W świetle obecnych ustaleń i wiedzy, przyjąć należy, iż najprawdopodobniej aranżacja ta będzie nawiązywać do formy zaproponowanej przez profesora Thole w latach 20.- 30. XX wieku, kiedy to w oparciu o rozpoznanie reliktyw historycznych wypraw,

postanowiono o przywróceniu kompleksowi zamkowemu jego formy renesansowej w postaci cienkowiejskich, płynących tynków podkreślających strukturę murów wraz z dekoracją sgraffitową w przypadku krużganków oraz zewnętrznych gzymsów koronujących.

15. Obecne wtórne tynki należy usunąć w całości, za wyjątkiem dekoracji sgraffitowych oraz partii określonych przez konserwatora w oparciu o badania stratygraficzne, jako historyczne i wartościowe. Proces skuwania tynków należy stale monitorować w oparciu o nadzór konserwatorski i zadokumentować fotograficznie oraz opisowo. W miarę możliwości zalecane jest ręczne skuwanie tynków, ewentualnie przy użyciu elektrycznego lub pneumatycznego sprzętu udarowego o niewielkiej mocy, który nie będzie generować zbyt silnych drgań o stałej amplitudzie.
16. Po usunięciu wtórnych tynków należy przebadать wszelkie ujawnione zamurowania i przekształcenia. Ten etap wymagać będzie także przeprowadzenia badań architektonicznych. Wyniki prac pozwolą wytypować partie, które pozostawione zostaną w charakterze tak zwanego „świadka”, ewentualnie odtworzone lub wyeksponowane.
17. Wszelkie konieczne do przeprowadzenia prace murarskie, w tym szycie i uzupełnienie ubytków murów oraz spoinowanie, należy przeprowadzić w oparciu o wytyczne konserwatora i historyka architektury. Należy zachować oryginalne wątki wiązania muru, zaś użyty do przemurowania materiał ceramiczny lub kamienny powinien nawiązywać formą i gabarytami do zastosowanego w oryginale. Można zastosować zarówno historyczny materiał rozbiórkowy (wolny od szkodliwych soli i nieporażony biologicznie) lub nowe cegły i kształtki wykonane na wzór. Zaprawy spoinujące należy dobrać pod względem kolorystyki i faktury oraz dodatków akcesorycznych jak najwierniej do oryginału. W przypadku uzupełnień spoinowania partii murów przeznaczonych pod tynkowanie ma to nieco mniejsze znaczenie, jednak należy ściśle przestrzegać tej zasady w przypadku partii murów nietynkowanych.
18. Do spoinowania oraz prac murarskich należy używać zapraw według wskazań konserwatora. Nie mogą one zawierać cementu. Substancją wiążącą zaprawę powinno być wapno (najlepiej dołowane) lub tras. W wyjątkowych okolicznościach, gdzie wymagana będzie znaczna siła wiązania, dopuszcza się zastosowanie dodatku białego cementu portlandzkiego, jako najmniej reaktywnego i wnoszącego

stosunkowo niewiele substancji mogących negatywnie wpływać na struktury historycznych murów.

19. W przypadku stwierdzenia niewielkich śladów erozji ceramicznego materiału konstrukcyjnego należy przeprowadzić zabieg petryfikacji w postaci impregnacji preparatami na bazie estrów kwasu krzemowego.
20. Miejsca porażone biologicznie (mchy, porosty, glony, kolonie bakterii) należy zdezynfekować atestowanymi, bezbarwnymi preparatami biobójczymi.
21. W przypadku stwierdzenia silnego zasolenia (zwłaszcza w przycokołowych partiach murów), należy wybrać spoiny na głębokość około 2-3 cm, a następnie przeprowadzić zabieg odsalania metodą swobodnej migracji do rozszerzonego środowiska poprzez zastosowanie kompresów lub otynkowanie straceniowymi tynkami solochłonnymi, które po wskazanym w karcie technicznej czasie, należy usunąć, a ścianę przepłukać. W razie konieczności zabieg należy powtarzać do skutku.
22. W przypadku silnego, stałego lub okresowego, zawilgocenia dolnych partii murów, należy rozważyć wprowadzenie drenażu i odszczelnienia warstw stykowych z murem. **Nie zaleca się stosowania izolacji poziomych lub pionowych, a w szczególności iniekcji krystalicznych czy przeponowych.**
23. Przed przystąpieniem do tynkowania w partiach wcześniej zasolonych i zawilgoconych, po przeprowadzeniu odsalania oraz usunięciu przyczyny zawilgocenia, dopuszcza się impregnację dedykowanymi do obiektów zabytkowych substancjami blokującymi chemicznie możliwość krystalizacji soli.
24. Tynkowanie należy przeprowadzić w sposób zaproponowany przez konserwatora i historyka architektury oraz zaakceptowany przez organ ochrony zabytków, po wcześniejszym przeprowadzeniu prób fakturalnych i kolorystycznych.
25. Należy stosować tynki wapienne lub tynki renowacyjne. W przypadku tych ostatnich nie zaleca się jednak stosowania obrzutek blokujących, a także wierzchnich drobnoziarnistych warstw wykańczających.
26. Do malowania elewacji zaleca się użycie farb krzemianowych lub żolowo-krzemianowych renomowanych producentów. Farby wapienne, choć uzasadnione z punktu widzenia historycznego, przy obecnym klimacie i miejskim zanieczyszczeniu powietrza mogą niestety okazać się zbyt nietrwałe.

27. Relikty dawnych wypraw tynkarskich i aranżacji malarskich w tym dekoracji sgraffitowej oraz kamieniarki (także piaskowcowej płyty erekcyjnej) należy poddać kompleksowym pracom konserwatorsko-restauratorskim, obejmującym niezbędne prace badawcze, zabezpieczające, wzmacnianie, petryfikację, podklejanie, oczyszczanie, rekonstrukcje, scalanie kolorystyczne itd.
28. Należy uzgodnić z organem ochrony zabytków sposób oraz miejsce montażu i przebieg wszelkich instalacji oraz tablic informacyjnych i punktów świetlnych, w tym także alarmów i czujek przeciwpożarowych.

Stolarka okienna i drzwiowa.

29. Ostateczną kolorystykę, a także formę stolarki i ślusarki okiennej oraz drzwiowej, w tym materiałów, elementów konstrukcyjnych, zawiasów, zamków, klamek, szyldów, okuć itp. należy ustalić przy udziale historyka sztuki, konserwatora, historyka architektury i uzyskać akceptację organu ochrony zabytków. Wybór właściwych form poprzedzony winien zostać rozpoznaniem oraz analizami porównawczymi.
30. Należy rozważyć wprowadzenie szklenia okien szkłem grzewczym, co mogłoby znacząco wspomóc ogrzewanie konwencjonalne obiektu.
31. Wskazany jest wprowadzenie oprócz pakietów szyb współczesnych (zespolone szyby klejone, szyby bezpieczne, szyby grzewcze, szyby akustyczne itp.) także zewnętrznego szklenia historycznego w postaci tarczek (tak zwanych *Scheibe*), będących śląskim odpowiednikiem gomółek, lub szklenia witrażowego szkłem typu *Altdeutsch* (przy czym szkło powinno pochodzić od renomowanych producentów, gdyż dostępne na rynku szkło produkcji chińskiej, pomimo niskiej ceny, nie spełnia wymogów estetycznych oczekiwanych po tego rodzaju szkle okiennym).

Wnętrza.

32. Wszelki planowane na etapie projektowania podziały pomieszczeń muszą wynikać z jasnych wytycznych, zawartych w zaleceniach po wykonaniu szczegółowych badań architektonicznych i konserwatorskich. Jedynie w przypadku niektórych pomieszczeń możliwe będzie wykonanie wtórnych podziałów. **Zalecane jest przywrócenie pierwotnych dyspozycji i gabarytów pomieszczeniom reprezentacyjnym o bogato**

dekorowanych sklepieniach i zachowanych polichromiach. Należy usunąć wtórne podziały, powstałe zwłaszcza w okresie powojennym (szczególnie w pomieszczeniach dawnej kuchni).

33. W przypadku wtórnych posadzek w postaci wylewek cementowych, należy rozważyć ich usunięcie. Zastosowany w okresie powojennym cement jest substancją szkodliwą dla zabytku i obcą stylistycznie i technologicznie, generującą znaczne uszkodzenia zarówno w miejscach styku z historycznymi partiami budowli, jak i poprzez zamakanie i transport szkodliwych soli rozpuszczalnych w wodzie, w partie budowli często odległe od głównego źródła zasolenia. Jeżeli z przyczyn technicznych całkowite usunięcie betonowych wylewek nie będzie możliwe, należy wykonać niezbędne dylatacje przy styku z historycznymi murami.
34. Nowe posadzki i podłogi należy wykonać na podsypce piaskowej i wylewce wapienno-piaskowej, ewentualnie na podkładach z suchych płyt lub keramzytu. Wszelkie instalacje można umieścić w izolowanych prefabrykowanych korytkach.
35. Posadzki poszczególnych pomieszczeń oraz dziedzińca należy zaprojektować w oparciu o zachowane relikty oryginałów lub poprzez analogie i studia porównawcze. Formy i materiał do wykonania posadzek powinien zostać zaproponowany przez: historyk architektury, historyk sztuki, konserwator i uzgodnione z organem ochrony zabytków. Dopuszcza się zastosowanie posadzek ceramicznych ceglanych, a także z płytek ceglanych (20 x 20 cm), kamiennych (piaskowiec, wapienie, marmury), oraz podłóg drewnianych, zaś w przypadku dziedzińca – bruku z postglacjalnych eratyków. Drewniane podłogi, a także stopnie schodów powinny być wykonane z drewna o różnicowanej szerokości desek i wykończonego poprzez olejowanie (najbardziej zalecanym i najtrwalszym gatunkiem drewna jest dębina).
36. Osobną kwestią jest aranżacja posadzki w pomieszczeniu na piętrze północnego skrzydła, gdzie w odsłoniętych pachach sklepiennych niższej kondygnacji odkryte zostały gotyckie polichromie w postaci pełnoheraldycznych przedstawień herbowych. Należy opracować sposób właściwej ekspozycji tej dekoracji (np. w postaci częściowego przeszklenia), a także ich właściwej iluminacji.
37. Ściany oraz sklepienia ozdobione bogatymi dekoracjami sztukatorskimi oraz polichromiami, należy przebadać, zinwentaryzować i poddać kompleksowym

pracom konserwatorsko-restauratorskim, obejmującym prace badawcze, zabezpieczające, wzmacnianie, petryfikację, podklejanie, oczyszczanie, rekonstrukcje, scalanie kolorystyczne itd. Na etapie badań należy także rozpoznać zasięg oryginału oraz późniejszych ingerencji konserwatorskich, zarówno z lat 30. XX wieku, jak też z okresu powojennego. W partiach sklepień odbudowanych po zniszczeniach spowodowanych bombardowaniem w okresie II wojny światowej, należy odtworzyć dekoracje sztukatorskie w oparciu o zachowane partie oryginału.

38. We wnętrzach, po przeprowadzeniu konserwatorskich badań stratygraficznych, należy usunąć wszystkie wskazane jako wtórne partie tynków, a zwłaszcza wykonane z cementu. Prace te należy prowadzić pod nadzorem konserwatorskim i przy użyciu ręcznych narzędzi, ewentualnie elektrycznych lub pneumatycznych narzędzi udarowych o niewielkiej mocy. Odsłonięte lica ścian i sklepień należy poddać badaniom architektonicznym. Ujawnione w trakcie badań zamurowane nisze, otwory okienne i drzwiowe itp., po poddaniu analizie i wartościowaniu, należy zabezpieczyć oraz wyeksponować, zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi.
39. Wszelkie konieczne do przeprowadzenia prace murarskie, w tym szycie i uzupełnienie ubytków murów oraz spoinowanie należy przeprowadzić w oparciu o wytyczne konserwatora i historyka architektury. Należy zachować oryginalne wązki wiązania muru, zaś użyty do przemurowania materiał ceramiczny lub kamienny powinien nawiązywać formą i gabarytami do zastosowanego w oryginale. Można zastosować zarówno historyczny materiał rozbiórkowy (wolny od szkodliwych soli i nieporażony biologicznie) lub nowe cegły i kształtki wykonane na wzór. Zaprawy spoinujące należy dobrać pod względem kolorystyki i faktury oraz dodatków akcesorycznych jak najwierniej do oryginału.
40. Do spoinowania oraz prac murarskich należy używać zapraw według wskazań konserwatora. Nie mogą one zawierać cementu. Substancją wiążącą zaprawę powinno być wapno (najlepiej dołowane) lub tras. W wyjątkowych okolicznościach, gdzie wymagana będzie znaczna siła wiązania dopuszcza się zastosowanie dodatku białego cementu portlandzkiego, jako najmniej reaktywnego i wnoszącego stosunkowo niewiele substancji mogących negatywnie wpływać na struktury historycznych murów.

41. W przypadku stwierdzenia niewielkich śladów erozji ceramicznego materiału konstrukcyjnego należy przeprowadzić zabieg petryfikacji w postaci impregnacji preparatami na bazie estrów kwasu krzemowego.
42. Miejsca porażone biologicznie należy zdezynfekować atestowanymi, bezbarwnymi preparatami biobójczymi.
43. W przypadku stwierdzenia silnego zasolenia, należy wybrać spoiny na głębokość około 2-3 cm, a następnie przeprowadzić zabieg odsalania metodą swobodnej migracji do rozszerzonego środowiska poprzez zastosowanie kompresów lub otynkowanie straceniowymi tynkami solochłonnymi, które po wskazanym w karcie technicznej czasie, należy usunąć, a ścianę przepłukać.
44. Przed przystąpieniem do tynkowania w partiach wcześniej zasolonych i zawilgoconych, po przeprowadzeniu odsalania oraz usunięciu przyczyny zawilgocenia, dopuszcza się impregnację dedykowanymi do obiektów zabytkowych substancjami blokującymi chemicznie możliwość krystalizacji soli.
45. Tynkowanie należy przeprowadzić w sposób zaproponowany przez konserwatora i historyka architektury, i zaakceptowany przez organ ochrony zabytków po przeprowadzeniu prób fakturalnych i kolorystycznych.
46. Należy stosować tynki wapienne, lub renowacyjne. W przypadku tych ostatnich nie zaleca się jednak stosowania obrzutek blokujących, a także wierzchnich drobnoziarnistych warstw wykańczających.
47. Do malowania zaleca się użycie farb krzemianowych lub zolowo-krzemianowych renomowanych producentów. Ewentualnie mogą to być farby wapienne uzasadnione z punktu widzenia historycznego.

Instalacje.

48. Wszelkie instalacje, w tym CO, elektryczną, wodno-kanalizacyjną należy projektować w taki sposób, by w jak najmniejszym stopniu ingerowały w struktury substancji zabytkowej zamku. Należy wykorzystać wszystkie istniejące już przebiecia i piony oraz kanały i wnęki. W trakcie tworzenia branżowych projektów poszczególnych instalacji konieczna jest stała współpraca projektantów wszystkich branż, a także konserwatora i historyka architektury. Projekt musi bowiem zawierać nie tylko schematyczne wytrasowanie przebiegu instalacji na rzutach, ale także ich faktyczny przebieg

w konkretnych pomieszczeniach. Zaleca się maksymalne wykorzystanie strefy posadzek, zaś prowadzenie instalacji pomiędzy kondygnacjami odbywać się powinno na przykład w partiach narożnych pomieszczeń. Zaleca się stosowanie ogrzewania podłogowego, najlepiej z wykorzystaniem elektrycznych mat grzejnych opartych na technologii podczerwieni lub ogrzewania podłogowego wodnego.

49. Szyb windy dla osób niepełnosprawnych można zaprojektować we wnętrzach południowego skrzydła, w pomieszczeniach, gdzie nie zachowały się oryginalne stropy i posadzki lub w klatce schodowej południowego skrzydła, gdzie windę można by wkomponować w środek drewnianej duszy klatki schodowej.

mgr Karol Błaszczuk

